

и записе, али готово увек следи коментар да се не сећа шта је Луси рекла на то. Знамо да је њена омиљена песма од ЕКВ-а „Поред мене”, у којој је веома значајан стих „У сумрак твоје хладне руке”. Тишина нумера „Млад и радостан” јој никад није легла, а спомиње се и песма „Pass This On” бенда Knife, која носи вишеструке проблеме забрањене љубави, неизречених осећања, али и queer идентитета.

Луси, младости које нема – уздахнућемо на крају. Сећање на нешто што беше део нашег идентитета је ипак део идентитета, успомена на „чисто, добро осветљено место”, како је писао Хемингвеј у истоименој краткој причи. Ко сретне Луси, среће је на бранику слободе. Луси, младости које нема, можда ћемо се срести када поново будемо били мачке, како је то рекла Софија Серано у филму Камерона Кроуа *Небо боје ваниле*.

Мср Јелена З. ЗЕЛЕНОВИЋ СТАНИЋ

Универзитет у Новом Саду

Филозофски факултет

Докторске студије

jelenazekazelenovic@gmail.com

ОДЈЕЦИ ПОСТ/ТРАНСХУМАНИЗМА У УМЕТНОСТИ

Пићања уметности у доба посп- и транспхуманизма, уредници Бојан Јовић, Тијана Тропин и Марко Теодорски, Институт за књижевност и уметност, Београд 2024

Појединачним и збирним књижевнонаучним прегнућима у домену дефинисања појмова постхуманизма и транспхуманизма (у том смислу истичу се зборник *Хуманизам, антихуманизам и поспхуманизам* у издању Матице српске, студија Милице Живковић *Огледа о поспхуманизму и књижевности*, дисертација и научни радови Јелице Вељовић или инструктивни текст Ирине Деретић у зборнику *Савремени човек и савремени свет* 2) придружује се рецентни, обимни зборник радова о одјецима пост- и транспхуманизма у разним областима уметничког деловања. Распоређени у седам целина и усмерени ка анализи поменутих идеја и њихових практичних импликација у књижевности, музици, филму, сликарству, монументалној уметности и савременим уметничким праксама, текстови теже да термилошки презицирају појмове пост- и транспхуманизма, одгонетну њихову природу и опсег дејства, евоцирају и/или критички разматрају ставове појединих теоретичара и херменеутички расветле начин на који се наведени термини обликују у конкретним уметничким делима.

Текст „Трансхуманизам: иконоборци и иконобранители” Марије Шаровић, којим се отвара иницијална целина зборника, даје сажету историју трансхуманистичког учења уз осврт на његове најистакнутије противнике и заговорнике, али и разматра позитивне и негативне особине трансхуманизма, његово посезање за терминима из религијског домена и злоупотребе научних истина. Проблематизујући епоху просветитељства, коју сматра преломном тачком у развоју трансхуманистичке мисли, ауторка истражује архетипску представу о Франкенштајну као новом Прометеју и руски космизам као извор трансхуманистичких идеја. Снежана З. Калинић у тексту „Изгубљено и нађено у ’постхуманој пометњи’ и лавиринти дистопијске књижевности XXI века” доводи у везу утопијске и дистопијске аспекте *Постхуманој* Розе Брајдоти с Долежеловом теоријом могућих светова и Сарцентовим тезама о дистопијској књижевности. Калинић не само да анализира својства литерарних дистопија XXI века него и уводи појам *јованијада*, имајући у виду *Ошкривење Јованово* и струју студија која дистопије види као секуларне варијације на тему апокалипсе.

Целину зборника која расветљава однос постхуманизма и књижевне фантастике отвара текст Јасмине Мојсијеве Гушеве „Постхуманистичка етика: (анализа базирана врз примери од научната фантастика)”. На примеру збирке кратких прича *Роботи* И. Асимова и истоименог филма, ауторка доказује неоснованост претпоставке о штетности нових технологија заговарајући идеју о нужности новог постхуманистичког етичког програма и паралелном развоју техничких и друштвених наука. Екофикцији као рецентном правцу отпора диктатури глобалног капитала посвећен је текст Зорице Ђерговић Јоксимовић „Екофикција у доба капиталоцена: по шумама и горама трансхуманизма”. Трагање за елементима екокритике, радикалног еколошког активизма и технолошког корпоративизма у роману *Шума над шумама* Ричарда Пауерса резултира ауторкиним увидом да писац, кроз приказ развоја односа према дрвећу и шумама, пише историју посрнућа цивилизације упозоравајући да је у доба трансхуманизма борба за свако дрво уједно и борба за сваког човека. Драгоценост текста огледа се у стварању дистинкције између појмова антропоцен и капиталоцен, у дефинисању одреднице екофикције и указивању на перфидност наводне бриге за добробит човечанства. Кенет Хеншу (Kenneth Hanshew) у тексту „Наше боље ја” („Our better selves”) истиче продуктивни сукоб између људи и њиховог технолошког потомства, робота, андроида и трансљуди, у одабраним делима различитих култура, од романа *R. U. R.* Карела Чапека, *S. N. U. F. F.* Виктора Палјевина, *Клара и сунце* Казуа Ишигура до анимираног филма Алексе Гајића *Tehnotise: Edit i ja*. Текст Марка Теодорског „Семантичка бесмртност у *Илион/Олим*” дуологији Дена Симонса” тумачи поменуто дело из перспективе трансхуманистичког концепта дигиталне бесмртности, која

подразумева да човек наставља живот изван сопственог тела, у неком неорганском ентитету (робот, хард-диск, виртуелна реалност), наглашавајући постојање семантичке бесмртности, уметничког дела као последњег упоришта постфизичке телесности. Разне димензије стварности (однос сећања и памћења, вештачког и природног, спољашњег и унутрашњег, неживог и живог), анализиране са становишта постхуманизма, трансхуманизма као пролаза од хуманизма ка постхуманизму, биогенетике, когнитивизма, некрополитике и теорије информативних система тематска су окосница рада Милене Владић Јованов „Постхуманистичко тело са органима и без њих као визија стварности у филму *Дигитални уљеник*”. Бојан Јовић у тексту „Утопљани, између пре-, транс- и постхуманизма” описује становнике утопије с особинама које на различите начине превазилазе представе људског закључујући да је „склад са идеалном природном и друштвеном средином, без разлике, осуђен да ишчили, а у најгорем да нестане у апокалиптичној пропасти” будући да су становници утопије, пре, за време и након антропоцена, део мисаоног експеримента који показује немоћност да се оствари идеалан поредак. Рад „Мањи од себе: проблем човекове будућности у *Тицини* Дона Делила” Кристијана Олаха указује на културолошки лук који је у модерној епохи изведен од хумункулуса до андроида, на пут који, зачет у жељи за превазилажењем човекових датости, доводи до порицања хуманитета. Луцидним тумачењем технолошке апокалипсе у виду гашења електричне енергије и екрана, аутор показује да роман Дона Делила говори о томе да у човеку постоји недефинисани онтички мањак будући да је технологија изменила не само човекове навике него и саме потенцијале његовог бића.

Текст Слободана Владушића „Постхуманистички дискурс и Пекићево *Беснило* као роман о постхуманизму”, којим се отвара целина зборника оријентисана ка анализи трагова постхуманизма у српској књижевности, указује на антихуманистичку заснованост постхуманистичког дискурса Розе Брајдоти, те на чињеницу да је *Беснило* данас значајно јер тематизује постхуманистичко стање не припадајући постхуманистичком дискурсу. Анализу појединачних приповедака Пекићевог *Нове Јерусалима* у контексту идеје да се човеков покушај превазилажења сопствених ограничења окончава трагичним исходом или ентропијом предузима Наташа С. Дракулић Козић у раду „Од великог мајстора до постчовека”, с циљем да осветли пишчеве визије постхуманистичког света. Ослањајући се на важан постулат екопоетике – преиспитивање односа између људског и нељудског у оквиру постхуманистичке рефлексije – те се залажући за интеграцију науке и уметности, Јелена Марићевић Балаћ у тексту „Екопоетички аспекти поезије Миролуба Тодоровића” (интертекстуално) тумачи поему *Планеџа*. Развојне црте постхуманизма у српској књижевности за децу и омладину предо-

чава Тијана Тропин у раду „Дете је отац робота: постхуманизам у српској књижевности за децу и омладину”, анализом научнофантастичних романа за децу и младе који се експлицитно баве постхуманим тј. трансхуманим (*Биће једном* Угљеше Шајтинца, *Мајма* Мине Д. Тодоровић и *Гајба* Александра Губаша).

Целину зборника посвећену корелацији трансхуманизма и ликовних уметности отвара текст Зоје Бојић „Појавни облици метауниверзума сликарке Емили Њвареј (Emily Kngwarreye, 1910–1996) из утопије и њихова значења”. У њему се разматра начин на који се поједини појмови евроцентричне филозофије (метаверзум, антропоцентричност, екологија, ликовна апстракција) артикулишу у савременом ликовној пракси културе аустралијских Аборигина, при чему се указује на филозофски и комуникациони значај дела сликарке. Сматрајући да су идеје трансхуманизма и постхуманизма најјасније изражене на делима која се баве преиспитивањем људске полности и њеног превазилажења зарад достизања супериорнијих облика постојања, рад „Превазилажење полности и еволуција људског духа у симболистичком сликарству” Јоване Николић тумачи платна Гистава Мороа, Жана Делвила и шведске уметнице Хилме аф Клингт. Маја Петровић пак у тексту „Мапирање трансхуманистичких и постхуманистичких утопија у савременим уметничким праксама” истражује трансхуманистичке и постхуманистичке идеје у раду *Биос 6* Тање Вујиновић и пројекту *Сегма* уметничког колектива „Љубавнице”, запажајући да оба уметничка примера истичу ограничавајуће бинарности, флуидност материјалног и нематеријалног света. Представама митолошких бића које се појављују од XIII века у монументалној уметности Србије посвећени су редови Мирјане Глигоријевић Максимовић („Чудовишта и химере у средњовековној монументалној уметности Србије”), док о теми смрти, страху од смрти од куге и сценама вештичарења у италијанској барокној уметности аналитички пише Милена Б. Мазарак у тексту „Страх од смрти и вештичарење”.

Целина зборника „Пост- и трансхуманизам ante litteram” обухвата компаративну анализу, коју предузима Ана Петковић, песничких текстова аутора из доба антике који у епизодама оживљавања мртвих и некромантије разматрају проблем хибристичке природе митских јунака, историјских личности и самог аутора („Трансхуманизам и *conditio humana* у античкој митској традицији”). Методолошки се ослањајући на досадашње резултате трансхуманистичке и постхуманистичке теорије у савременој медијевалистици, Милош Живковић у раду „Аспекти бића у српској Александриди” упућује на поменуто дело као на грађу за разумевање средњовековне онтологије и различитих облика људскости с којима се цар Александар и војска срећу. Лидија Делић у тексту „Усмени фолклор – имагинарна трансхуманост” проналази аналогije између два удаљена система мишљења, фолклорног и савременог, информатичког,

и то у симболичким покушајима превладавања смрти, док Тијана Јовановић анализира дела француске фантастичне/научнофантастичне литературе настала у доба популарности спиритистичког покрета у XIX веку („Esprit, es-tu là?": трансхумано, постхумано и постхумно у француској књижевности у XIX и XX веку").

На сагледавање трансхуманих аспеката у двадесетовековној поезији и прози, којем је посвећена наредна целина зборника, концентрише се Никола С. Миљковић, тумачећи дехуманизацију као процес карактеристичан за руску књижевност и уметност двадесетог века с освртом на историозофски роман *Чевенџур* („Јуродива душа 'новог човека': проблем дехуманизације у роману *Чевенџур* Андреја Платонова"). Одабрана дела Нормана Мејлера, разумевана као плодно тле за испитивање биополитичких и некрополитичких структура и анализирана у дослуху с постулатима Ђорџа Агамбена и Ашила Мбембеа, основна су преокупација рада Александре Жежељ Коцић („Полифонија биополитичких и некрополитичких структура у делима Нормана Мејлера"). Весна Елез пак у тексту „Ко је Валеријев господин Тест?" усмерава пажњу ка Валеријевом експерименталном и једином роману *Господин Тест*, при чему се ауторка усмерава ка питању у којој мери је Валеријев протагониста човек, те рад испитује „више-но-људске" и људске компонентне овог lika. Стваралаштво совјетског писца ГенADIЈА Гора и феномен телесног као вида спознаје апсурдног, дехуманизованог, апокалиптичног антисвета у фокусу је аналитичке пажње Василисе Шљивар („Трансформације мртвог тела у поезији ГенADIЈА Гора").

Целину зборника о интердисциплинарном потенцијалу пост- и трансхуманизма отвара текст Игора Перишића „Утопија трансхуманог стања: читање уметничких пракси бенда Red Hot Chili Peppers кроз призму аутобиографије *Живе ране* Ентонија Кидиса", који успоставља разлику између постхуманог и трансхуманог, испитује постхумано искушавање граничних стања и сагледава трансхумане стратегије превазилажења сувише људског. Марина Миливојевић Мађарев у раду „Постхуманизам и савремена српска драматургија (студија случаја: Димитрије Коконов – *Крећане*)" испитује иманентну присутност хуманистичких идеја у аристотеловој драми уз запитаност да ли раскидање с аристотелизмом и дедраматизација драме отвара могућност за стварање драме блиске постхуманистичким идејама и закључак да је драма *Крећане* најподобнија за анализу у светлу претходних теоријских разматрања. Ка тумачењу фигуре вампира у доба неолибералног капитализма, био- и некрополитике, глобалног дигиталног отуђења, генетичког инжењеринга и вештачке интелигенције усмерен је рад Татјане Росић Илић („Фигура вампира: технологија, магија и питање (чистоте) расе"). Напоследку, парадигма трансхуманости заснована на мотивима дела *Франкенштајн* или *модерни Прометјеј* Мери Шели, а присутна у филму *Бојови и мон-*

сѝруми, основно је тематско чвориште текста Марије Грујић („Трансхумано као постхумана хуманост: Франкенштајнска метафора идентитета у филму *Бојови и монсѝруми* Била Кондона”).

Интердисциплинарност, интертекстуалност, теоријски и методолошки диверзитет и тумачењска продорност неке су од најизразитијих особина зборника. Тиме што су радови указали на умножавање појмова (постхуманизам, трансхуманизам, метакхуманизам) и њихове дистинктивности, на начело оспоравања хуманизма, прикривену политичку, антихуманистичку заснованост појма постхуманизам и на уметничка остварења као погодну грађу за испитивање крајњих консеквенци тежње за превазилажењем биолошких датости хумане врсте, зборник *Пишћања уметности у доба ѝосѝ- и ѝрансхуманизма* профилише се као незаобилазна референца за потоње истраживаче ових појмова и њихове спекулативне и прагматичне аспекте манифестовања.

Др Виолетта Р. МИТРОВИЋ
Библиотека Матице српске
Нови Сад
viomitrovic@gmail.com

СТВАРАЛАЧКИ ЕХО АНЂЕЛКА КРСТИЋА

Мирјана Бојанић Ћирковић, *Живот је жив: ка новим чишћањима дела Анђелка Крстића*, Народна библиотека „Раде Драинац” – Српски културно-информативни центар „Спона”, Прокупље – Скопље 2024

Монографија Мирјане Бојанић Ћирковић под називом *Живот је жив* представља дело од националног значаја за српску књижевност – обрађујући дело Анђелка Крстића, заборављеног представника национално и идеолошки оријентисаног ка Старој Србији, ауторка осветљава један живот унутар историје нашег народа на простору који све више постаје предмет теоријског истраживања, а све мање служи као реалан пример практичног постојања. Ревитализација Крстићевог дела отпочела је његовим уврштавањем у престижну Матичину антологијску едицију *Десет векова српске књижевности*, а монографијом Мирјане Бојанић Ћирковић стваралаштво поменутог аутора добија и савремену научну подлогу за његова даља изучавања.

Монографија је подељена на тринаест делова, где су они главни готово уједначени по обиму, односно обради, а у њима ауторка, детаљно тумачећи Крстићева дела са становишта историје и теорије књижевности, даје преглед и објашњење одређених мотива и тема нашег писца. Тако се у садржају ауторкиног истраживања на почетку постављају